

”بلھے شاہ دی کافی سن کے ٹڈا کفر اندردا“ تسیں اس
راٹے نال کتھوں تیک اتفاق کرے او؟

تعارف:

بلھے شاہ دی کافی سن کے ٹڈا کفر اندردا
وحدت دے دریا دے اندر اوہ بھی وتیا اندردا
(میلن محمد بخش)

جیاں محمد بخش بلھے شاہ بارے اس شعر و ج بیان
کردے نیں کہ اوہیاں دی شاعری تے کافی سن کے
انسان دے اندر کفر ٹٹ جاندا اے۔ بلھے شاہ
دیجا بادے بیعت و ڈے شاعر سن۔ آپ نے
صوفی، عشق حقیقی، مرشد تے عشق دے
موضوعات تے شاعری کیتی۔ آپ دی شاعری تصوف
دی شاعری سی آپ اعلیٰ اقدار دے حاصل باعمل
صوفی بزرگ سن۔ آپ نے دنیا دے لالچ تو پاک
ہو کے آپ نے مرشد شاہ عنایت قادری دے بیٹھتے
بیعت کر کے تصوف دیاں منزلان طے کیتیاں۔ آپ
نون عشق حقیقی و ج کمال حاصل سن۔ اسی لیے جیاں
محمد بخش دے اس شعر د نال اتفاق اے کہ بلھے شاہ
دی کافی سن کے انسان دا اندر پاک ہو جاندا اے تے
اوہ اس دے اندر دامن کفر تو پاک ہو جاندا اے۔

بلھے شاہ دا نڈرتے بے باک لہجہ:
بابا بلھے شاہ دا لہجہ بے باک تے
نڈر سی۔ آپ کوئی وی گل کرن تو گھبراندا نہیں

سہی۔ اس نور، صاف لفظوں، نال بیان، کردے سن۔
سید اختر جعفری ایس حوالے نال بیان کردے آکھ:

” بلھے شاہ قادریہ شطاریہ دے سلسلے
دے بیروکار سن۔ اس لپے اوہناں دی
طبیعت جلالی لے تے اوہ ہر طرح
دے فریب توں پاک ہو کے کھلی
ڈھلی گل کردے آ۔ “

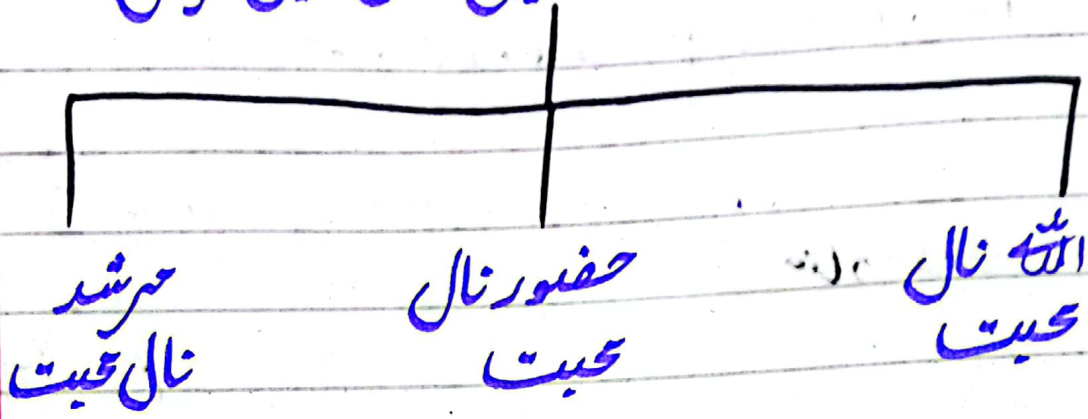
بادشاہ دے خاص ملازم بہت جلد اسلوب دیاں منزلان
طے کر لیندے آتے رب دی ذات دا بھیت بالیندے آ
اس وجہ توں انہاں دی ذات وجہ بے باکی آجاندی آ
آپ دی کافی دے بول اس دی عذرہ مثال نیں۔

ے الف اللہ رتا دل میرا
میںوں ب دی خبر نہ گھوٹی
ب بڑھیا میںوں سمجھ نہ آوے
لذت الف دی آئی

بلھے شاہ دیاں عشق دیاں منزلان:

ڈاکٹر اسلم رانا اپنی کتاب ورج بلھے شاہ
دیاں عشق دیاں منزلان توں تین حصیاں ورج بیان
کردے نیں۔

بلھے شاہ دیاں عشق دیاں منزلان

اللہ نال محبت:

بلھے شاہ دا تعلق سپد گھرانے
نال سی۔ آپ رب دی محبت وچ رکنے ہوئے سن
تے اسلوب دیاں منزلان طے کر کے رب دے راز
توں واقف ہو گئے سن۔ آپ وحدت الوجود دے
فلسفے اتے یقین رکھدے سن۔ اوہناں دا ایہہ بیان اس
شعرتوں ملدا اے۔

رانجھا رانجھا کر دی نی میں آپے رانجھا ہوئی
سدونی سینوں دھیدو رانجھا، پیر نہ اکھو کوئی
میں رانجھے وچ، رانجھا میں وچ ہوز خیال نہ کوئی
میں نہیں اوہ آپ سے اپنی، آپ کرے دلجوئی

حضور اکرمؐ نال محبت:

آپ حضور اکرمؐ دی
محبت وچ جکڑے ہوئے سن۔ عشق دیاں منزلان
وچ دوجی منزل انہاں دی رسولؐ نال محبت
اے۔ اس بارے بلھے شاہ کیسے نہیں

عشق تیرا درکار سینوں پر ویٹے ہو ویٹے
پاک رسول محمد صاحب میرے خاص وسیلے۔

تیسری منزل : عرشِ نالِ محبت :

شاہ شاہ نے شاہ عنایت۔

قادری دے ہتھ تے بیعت کر کے انہاں دے سر پر
بن گئے سنا۔ انہاں دی ذات آراشیں ہوون دی
وجہ نال آپ نوں لوکاں دے طعنہ معنی دی گئے
بٹے سی۔ جس طرح مولانا رومی "نوں جس تیر پر
دی محبت وچ کجھ نہیں سی دسدا۔ اسی طرح
آپ وی عجب اک دفع اپنے سر پر دے ناراض ہون تو
پیراں وچ "گنگھروں بن کے تے ج کے منایا سی آپ
دا شعر وچ ذیل لے۔

میرے عشق بخایا کر کے تھیا تھیا
تیرے عشق نے ڈیرا میرے اندر لیتا
بھر کے زہر بیالہ میں تاں آپے سیتا
جھدیں بوٹری وے طیبیا نہیں تاں میں سر لئی اں
تیرے عشق بخایا کر کے تھیا تھیا

اپنی ذات دی بچان :

جس کون آ؟ ایہ سوال سارے
فلا سفر اپنے آپ توں دھدے آ۔ ملھے شاہ کول
وی ایہ سوال نظر آندا لے۔ انسان ہمیشہ ایہ سوچدا
لے کہ اوہ کون لے؟ کیتھوں آیا لے؟ اس دی زندگی

داحقہ کی ہے بلکہ شاہ اس بارے سے
نہیں۔

ۛ
بلھا کیہہ جاناں میں کون
نہ میں مندر وچ حسیت آں
نہ میں وچ کفر دی ریت آ
نہ میں باکاں وچ بلیت آ
نہ میں موسیٰ نہ میں فرعون
بلھا کیہہ جاناں میں کون
نہ میں آبی نہ میں خاکی
نہ میں آتش نہ یون

بے عمل عالماں دی ننڈیا:

بلکہ شاہ نے اپنے کلام وچ اونیاں
عالماں دی وی ننڈیا کہتی ہے جیہڑے کتاباں
ٹاں پڑھدے آ لیکن اس تے عمل نہیں کردے
آپ لکھندے ہیں۔

ۛ
علموں بس کری او پار
علم نہ آوے وچ شمار
اکوں الفائیرے درکار

عزور تے تکبر دی ننڈیا:
اپنی ذات نوں دیکھان

کرن توں بعد بلھے شاہ عزور و تکر دی
سزمت کردے نیں کہ انسان دی کوئی وی
اوقات نہیں تے اس نوں اس دنیا وچ عزور
کرن دا کوئی حق نہیں۔ آپ کیسندے نیں۔

ۛ بھلاں دا توں عطر بنا
عطر دا توں کڈھ دریا
دریا دے وچ نورج کے نہا
تھیاں وانگوں طاریاں لا
فیرونی تیری بو نہیں مکنی
دہلے اپنی میں ٹکا

آپ نے انسان نوں پہلا اپنا باطن صاف کرن دا
کیسیا اے۔ جو اندروں انسان عزور و تکر توں صاف ہو
جاندا اے تو اس دا ظاہر اپنے آپ جنگا ہو جاندا
اے۔

حکدی گل :

بلھے شاہ دی کافی سن کے انسان
دے اندر دی جیل ختم ہو جاندی اے۔ انسان
خود وی تصوف دے رنگ وچ رنگیا جاندا
اے۔ تو بعد خدا دی ذات نوں پہچاننا شروع کر
دیندا اے۔ تے نال ہی اپنی ذات دی حقیقت
داوی ظلم ہو جاندا اے۔ بلھے شاہ تے انہاں
دی شاعر لوکاں دی اصلاح دا کم کردی اے۔

لوک گیت ماہیا اتے ٹوٹ بکھو

تعارف:

سہ ماہیا پنجابی دا لوک گیت اے۔
جیہڑا صدیاں توں نسل در نسل چلیا آ رہیا
اے۔ اس توں عورتاں دا لوک گیت
کہیا جاندا اے۔ جیہڑے ذریعے عورتاں اپنے
جذبات، احساسات تے خیالات دا اظہار
کر دیاں نیں۔ اس دی مخصوص بنتر تے بناوٹ
اے تے اس دے بے شمار موضوعات نیں۔ جنہاں
تے ایہہ لکھیاں جاندیاں اے۔

ماہیا دی تعریف:

ماہیا دا لفظ ایرانی زبان
دے لفظ ماہ و جوں نکلیا اے۔ جس دا مطلب
چاند اے۔ تے اس دے اکے لفظ "ا"
نڈائیہ لگا کے ماہیا بنا دیتا گیا اے۔
جس دا ایہہ مطلب ہو یا کہ "اے ماہی"
اے سچن، اے محبوب۔
جس ورج عورتاں اپنے محبوب توں بنگار دی اے

دوسرے مصنف دا حوالہ:

تنویر بخاری ماہی پے دی تعریف دے
حوالے نال آکھدے نیں۔

”ماہی لفظ دے کے ”الف“
نہا نہیں لگا کے اس نون ماہیا
بنا دیتا گیا ہے جس کا مطلب
”اے محبوب اے ماہی اے“

چند ماہیے درج ذیل ہیں۔

”سونے دا گل ماہیا
لوکاں دیاں رون اکھیاں، ساڈا روندا اے دل ماہیا

”کچلے دی دھاری
دل جیسی شہ ماہیا تیرے قدموں جوں واری

”ماہیے دی بناوٹ نے بنتر:
ماہیے دی بناوٹ بنترے متعلق
”لنول مشتاق دا لہنا اے کہ“

”ماہیا ڈیڑھ فقرے دا ہندا اے پہلا
مصرعہ ادھا ہوندا اے۔ اس دا کوئی
خاص مطلب نہیں ہندا۔ بلکہ قافیے
دی تھوڑی پوری کرن لئی ورتیا جاندا
”

”ماہیے دی اک مخصوص بنترے بناوٹ اے۔ اسی
حوالے نال کجھ ماہیے درج ذیل ہیں

ۛ دو پتر اناراں دے
ساڈا دکھ سن سن کے روندے پتھر دہاڑاں دے

ۛ اے سمیاں راتاں نہیں
عمران تک جانیاں نئیں کلنیاں راتاں دے

سرایے دے موضوعات:

سایا ہر طرح دے موضوعات تے بندالے و جھوڑا
سیاہی، رومانوی، ثقافتی، رنگ، دشمنی تے

ۛ دو پتر اناراں دے
ساڈے اپنے دکھ نئیں مگدے، دکھ کی ونڈیے یاراں دے

ۛ آسمانی تارے دے
اسی دل طالی بازی جت کے وی پارے دے

مکدی گل:

سایا پنجاب دا لوک گیت ہون
دی وجہ توں جڑھوے تے لپیہندے پنجاب وچ
برابر دا مقبول اے تے اس توں شادی ویاہ دیا
موتعباں تے گایا جاندا اے ایہہ ڈیڑھ مصرعی
بندالے تے عشق، سبابت، ثقافت، و جھوڑے
دے موضوعات وچ لکھیا جاندا اے

سوال: ”دیوانے دریا“ دا تنقیدی ویر واکرو

تعارف:

دیوانے دریا ناول ۴ فضل احسن رندھاوا دا پنجابی ناول اے۔ جیہڑا ونڈ تون پہلا دے پنجاب دی ثقافت، خیالات، حالات نوں بیان کردا اے۔ آپ نے اس ناول وچ وی اکھیا اے۔ جیہڑے وچ ضد، پٹ دھری، خاندانی دشمنی تے محبت دی کہانی اے۔ اس دے مانال آپ نے پنجاب دی دھرتی دا وی نقشہ کھچیا اے۔ آپ دا ایہ ناول کامیاب معاشرتی ناول ثابت ہو پیا اے۔

دیوانے دریا دا علامتی مفہوم:

اس ناول وچ دیوانے دریا دالفظ علامتی طور تے ورتیا گیا اے۔ اس وچ دریا نوں سردار اجاگر سنگھ رندھاوا دی شخصیت لے ورتیا اے۔ ناول وچ اس بارے اکھیا گیا اے کہ:

” سردار اجاگر سنگھ تے دریا سی دریا۔
جدھر نوں روٹھے بے گیانے دھیر
اوداراہ پہاڑ دی نیش ڈک سکدا “

جدا کہ دیوانے نوں سردار خوبصورتی، روشنی، جانی

اے۔ ایہ لفظ روپو لئی ورتیا لیا اے جیہڑی اپنے
ہنڈ دی ایڑھیاری۔ اس بارے ناول وچ آکھیا
اے۔

” روپو تے اس ہنڈ دا
دیوا اے دیوا۔ “

دیوانے دریا دا تنقیدی ویروا:

افضل احسن رندھاوا دا ناول
ہنڈ نوں پہلاں دے پنجاب دا نقشہ کھدا
اے۔ جیوں سلج، سلیمان تے ہنڈوا کھتے
رہندے سی۔ اس وچ پنجاب دی رستل بہتلی
وی دکھائی دیندی اے تے نال ای پیلے کھیت
نماشے وی۔ اس ناول وچ پنجاب دے گھرو جوان
دی شور دکھائی لئی اے تے اس دی عشق دی
کہانی۔ پنجاب وچ عورت دا کردار اس دی محبت
تے بے بسی نوں وی روپو دے کردار وچ دکھایا گیا
اے۔

پلاٹ:

ناول دا پلاٹ اس دا بنیادی انگ

ہوند اے جس دا مطلب،

” ناول نگار نے ذہن دے وچ
واقعات یا کہانی نوں فنی ترتیب
نال پیش کرنا۔ “

اس ناول دا پلاٹ من کھجوا اے۔ جیٹر آخر تک قاری نوں اپنے نال بنہ کے رکھدا اے تے اس دا تجسس ٹین نیشن دیندا ایس ناول دا آغاز سردار اجاگر سنگھ رندھاوا تے سردار سنگھ سندھو دی پہلاں دوستی تے غیر دشمنی توں شروع ہیندا اے۔ تے اس دے منڈے سردار شمشیر سنگھ دی محبت دی کہانی دسی اے۔ جیٹر اریو لئی چندو داعی قتل کر دیندا اے تے اخیر وچ اریو نوں لے کے جان لپے اپنے ہرا دے سامنے آن کھلوند اے۔ جتھے قاری نوں لکھدا اے کہ اوہ اپنے ہرا دا قتل کر دیوے گا لیکن کہانی اریو دے قتل اتے آکے مک جاندی اے۔ ایہ ناول اخیر تک قاری نوں تجسس وچ رکھدا اے۔

کہانی دے کردار:

کہانی دے کردار اس کہانی نوں اگے ودھاندا نہیں تے منطقی انجام تک بچاندا نہیں۔ دیواتے دریا وچ لکھاری نے اپنے کرداراں اتے ڈھیر زور دیتا اے۔ اس دا سگری کردار شمشیر سنگھ اے، کہانی اس دے آدے دوا لے گھدی اے۔ فر دوجے کرداراں دا وی ایسا مقام و مرتبہ اے۔ اریو، چندو، سردار اجاگر سنگھ رندھاوا، سردار کمر سنگھ سندھو تے ہرجن سنگھ وی اس کہانی نوں انجام تک اڈراندا نہیں۔ مختصر ایہہ کہ افضل احسن رندھاوا نے اس ناول

دے کردار لے بڑی عفت کیتی اے۔

مکالمہ نگاری:

ناول وچ مکالمہ نگاری دی

بڑی اہمیت پھونڈی اے۔ کردار اپنے مکالمے موقع

محل دے مطابق سردے نیں۔ یعنی جیسے عمر

مختلف تے اہمیت دا کردار ہون اوہی دے مقالے

بالکل اسی طرح ہون۔ ناول وچوں کجھ مقالے درج

ذیل نیں۔

”کتنے چلایا میں؟“ ہرجن سنگھ نے ہولی جیسی پوچھیا
”جتنے مرضی“

اپہ نال کون اے؟
”تینوں نیں پتہ؟“ شمشیر سنگھ نے وٹ کھاکے اکیا

”اپہ تیرے نال ایس طرح نیں جاسلدی۔ ایس
دی جنج بدھتے بیٹھی اے۔“

”تینوں کی ایس دے نال تے ایس دی جنج
دے نال“

جذبات نگاری:

ناول نگاروں جذبات نگاری

وچ مکالمہ حاصل اے۔ ناول نگار نے جذبات نگاری

کرن لگیا اہو جیسے لفظاں دا تاثر دیتا اے کہ قاری

کردار دی اندری کیفیت توں آگاہ ہو جاندا اے۔

کجھ ناول دے کردار شمشیر سنگھ دے جذباتی مقالے ملاحظہ

کرو۔

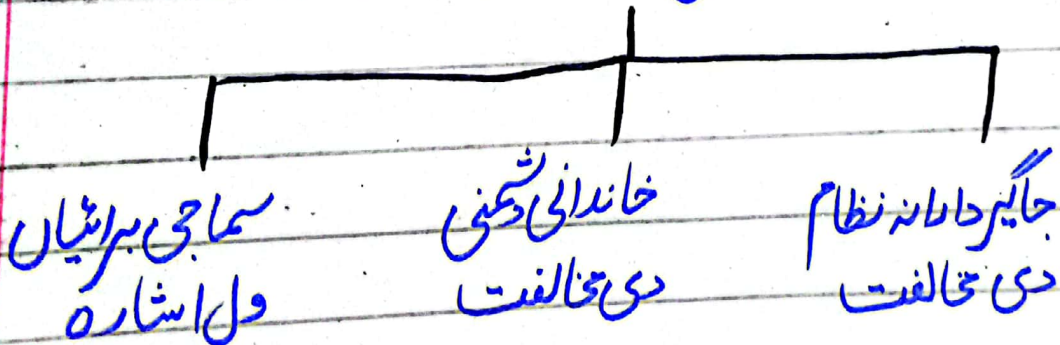
” او تیری تے رت ای سفید ہو گئی
 اے شمشیر سنگھا۔ کوی ہرا دی اپنے
 ہرا دے خون دا تر پایا ہو یا اے۔
 کجھ تے عقل کمر۔ “

میںوں نشیں بتہ عقل کیہہ ہوندی
 اے اندر سنگھا! ہر میں اک گل
 جاندا و آ کہ بھئی پیرے راہ ورج
 بھاویں ساری دنیا آکے کھلو جاوے
 میں فیروں رو پودی بانہہ نشیں
 جھنڈنی۔

مقصد پتہ :-

ہر کہانی یا ناول دا کوئی مقصد ہوندا
 اے۔ جیہڑا حیاتی گزاراں دا ڈھنگ دسد اے۔ اس
 ناول ورج معاشرے دے جاگیر دارانہ نظام،
 خاندانی دشمنی اس نظام دی مخالفت، بے انتہا
 تعصب، پٹ دھری، سماجی برائیاں تے خرابیاں
 دے خلاف آواز بلند لیتی لئی اے۔

ناول دا مقصد

زمان و مکان :

ناول دے ورج ایس ویلے تے
تھاہ دے بابے خاص خیال رکھیا جاندا ہے۔
ایس ناول دا ٹھکانہ ونڈ توں دہلا دا پنجاب اے جیوں
زرعی ہنٹل ہنٹل، پیلے، سماں رواج، ہنٹل ہنٹل،
دشمنیاں عام سی۔

ناول دیاں کجھ خامیاں :

1۔ ایس ناول ورج شمشیر سنگھ دا کردار بڑا
گنجھل دار ہے۔ جیہڑا روپوناں بیاروی کردا ہے۔
اوس پے اپنی ماسی دی دھی چندونوں قتل کر
دیندا ہے۔ تے غیر اخیر تے اپنی محبوبہ نوں وی قتل
کر دیندا ہے۔ جیہڑی انہونی جیسی گل لگدی اے۔

2۔ روپو دا کردار :

روپونوں ایس ناول ورج پنا در
دیر دکھایا ہے تے سبھ مردانہ صفتاں نیں۔ جیسی طرح
اوس ہر تھاہ تے شمشیر سنگھ نوں ملن ویسج جاندی اے۔
ایس لئے روپو دا کردار کجھ مردانہ لگدا ہے۔

3۔ سردار اجاگر سنگھ رندھاوا دا مافوق الفطرت کردار

ناول ورج سردار اجاگر سنگھ نوں
احیر، طاقتور تے سبھ دھرم دکھایا ہے جیہڑا کھٹی
مافوق الفطرت کردار ہی لگدا ہے۔

4۔ رندھاویاں دی برتری :

ناول تے تھان

تھاں زندھاوا دی جلدی دشمنی وج سندھو
خاندان توں جتدا دکھایا گیا اے۔ ایس دی وج
ایہہ وی ہو سکدی اے کہ افضل احسن زندھاوا
خود وی زندھاوا ذات توں سی تے اوہناں نے
اپنے ذات دی برتری ظاہر کیتی اے۔

مکدی گل:

دیواتے دریا ناول افضل احسن
زندھاوا دا کامیاب معاشرتی ناول اے۔ ایہہ
دیہاتی زندگی دی عمدہ تے دلکش تصویر ظاہر کردا
اے۔ زبان تے بیان دے اعتبار نال ایہہ اک
چنگا ناول اے۔ ناول وج دیرتے بہادر جواناں نوں
موضوع بنا کے اوہناں دی شجاعت دی گل پیتی
گئی اے۔ ایس وج روہو دار وی سردار اے۔ تے
سارے کردار سکھ نہیں۔ ایس ناول وج کجھ خاصیاں وی
نہیں جیٹریاں ان کرداراں نوں تھوڑا مختلف تے
گنجلدار بنا دیاں دیں۔

x ————— x